

MASUMİYET MÜZESİ ROMANI VE DEĞİŞEN TÜRK MÜZİK ANLAYIŞI

Dilan YILDIRIM

Giriş

Osmanlı'nın son dönemi ile Cumhuriyet'in ilk yıllarında başlayan batılılaşma ve modernleşme düşünceleriyle gelişen, sanayileşmeye başlayan Türkiye'de buna bağlı olarak her alanda olduğu gibi sanat ve müzik alanında da yeni arayışlar, değişimler, çeşitlenmeler yaşanmıştır. Bu dönemde değişmeye ve popülerleşmeye başlayan Türk müziği, cumhuriyet müzik politikaları doğrultusunda eğitim müfredatından kaldırılmış radyolardan yasaklanmıştır. Devlet Batı müziği temeline dayanan halk müziği öğelerinin kullanıldığı ulusal müziği resmi müzik politikası olarak benimserken, halk tercihini geleneğinden gelen müziklerden yana kullanmıştır.

Orhan Pamuk, 'Masumiyet Müzesi' kitabında anlattığı aşk hikayesini 1975 ile 2008 yılları arasında, tam da bu sancılı zaman diliminde, kurgulamıştır. 'Masumiyet Müzesi' elbette kurmaca bir edebi romandır. Ancak, Orhan Pamuk'un, dönemin Türkiye'sinde birbirinden farklı grupların yaşam tarzlarını sunma ve birey ve toplum zihniyetlerinde meydana gelen değişim süreçlerini ele alma biçimlerini inceleyecek olursak 'Masumiyet Müzesi'ni realist bir bakış açısıyla oluşturduğunu söylememiz mümkün olacaktır. Romanda aşkın yanı sıra dönemin sosyal, siyasi, kültürel dokusuyla; aile, ahlak, evlilik, cinsellik, zengin-fakir, doğu-batı gibi birçok konu işlenmektedir. Bu bakımdan, 'Masumiyet Müzesi' kişisel bir meselenin arka planında yatan toplumsal meselelere de değinme özelliğini taşımaktadır. Çalışmamızın ana kaynağı olan kitapta daha ziyade müziğin izlerini takip ederek hem dönemin sosyolojisini tanımlayacak hem de Türk müziğinin geleneksel tavırdan modernleşme sürecine nasıl geçtiğini gözlemleyeceğiz.

Başlangıçta ‘Masumiyet Müzesi’nin olay örgüsüne bakacak olursak, tekstil zengini Basmacı ailesinin 30 yaşındaki oğulları Kemal’in Sibel ile nişanlanmaya doğru giden bir ilişkisi vardır. Sibel’e çanta almak için gittiği dükkânda yıllardır görmediği 18 yaşındaki uzak akrabası Füsün ile karşılaşır. Füsün’dan etkilenen Kemal, zamanla Füsün ile buluşmaya ve birlikte olmaya başlar. Füsün, tezgahtarlık yapmanın dışında üniversite sınavına hazırlanmaktadır ve Kemal matematik çalıştırarak ona yardımcı olur. Günler süren buluşmaları Kemal’in Sibel ile nişanlanmasından sonra kesilir. Kemal, Füsün’u Merhamet Apartmanı’nda buluştukları dairede, her gün aynı saatte beklemeye başlar. Fakat Füsün, buluşmaya gelmez. Füsün’a ulaşamayan Kemal, mutsuz günler geçirmeye başlar. Füsün’u aramakla geçen sürede mensup olduğu sosyetenin iyice uzaklaşır ve bu grup içerisinde modernliğin batı taklitçiliği olarak algılanmasını sürekli eleştirir. En nihayetinde Füsün’a ulaşan ve onunla evlenme hayalleri kuran Kemal, Füsün’u evlenmiş olarak bulur. Füsünların evine dokuz yıl süren ziyaretleri ve Füsün’un dokunduğu her şeyi biriktirme alışkanlığı o günden sonra başlar. Füsün’un babasını kaybetmesi ve kocasından boşanması sonrasında evlenmeye ve Paris seyahatine çıkmaya karar verirler ancak Füsün daha yurt dışına bile çıkamadan kullandığı arabayla intihar girişiminde bulunur ve hayatını kaybeder. Kemal ise kazadan kurtulur ve kendini adeta dünyanın her yerindeki müzeleri gezmeye adanmıştır. Füsün’dan geriye kalan onca eşyayla Masumiyet Müzesi’ni açma fikri de bu seyahatleri sırasında oluşmuştur. Orhan Pamuk olayları, “Aşk, bekaret, masumiyet, cinsellik gibi konuların 1970’li yıllarda İstanbul’un üst sınıfları arasında nasıl algılandığına dair fikirlerini, takıntılı bir aşkın sevdiği kadın için tüm hayatını vermesi ve aşkını yaşatmak için bir müze kurmaya çalışması bağlamında ve Yeşilçam melodramlarının melankolik atmosferi içinde anlatır” (Demir, 2011;936)

‘Masumiyet Müzesi’ni incelemeye geçmeden hemen önce popülerleşme kavramına ve Türk müziğinde popülerleşme hareketlerine kısaca değinmek yerinde olacaktır. “Halka ait” anlamına gelen popüler kelimesi müzikte ilk defa 19. yüzyılda kolay anlaşılabilir ve kolay yazılan müzikler için kullanılmıştır ve klasik müzik dışında kalan her türlü müzik bu başlık altında toplanmıştır. Pop kelimesi, popülerden kısaltılmış bir kelime olduğu için birçok zaman bu iki terimin aynı anlamı karşıladığı yanlışına düşülmüştür. Hâlbuki pop müzik terimi 1950’li yıllardan başlayarak gençleri hedefleyen ve daha çok ticari amaçlar güden müzikler dizisini anlatmak için kullanılmıştır (Solmaz, 1999; 89).

Türkiye’deki popüler müzik süreci ve Türk müziğinin popülerleşme sürecine bakıldığında ise Cumhuriyet Dönemi’nin de politikalarına yön veren Osmanlı’nın son dönemine hatta Tanzimat öncesine gitmek gerekmektedir. Osmanlı, öncelikle yalnız askeri alandaki bu üstünlüğü kabul etse de zaman-

la üstünlüğün salt bundan ibaret olmadığını algılayıp ıslahat hareketlerine ardından da Avrupa'nın bilim ve tekniğini ithal etme yollarına gitmiştir. Sonrasında ise devlet kurumları, eğitim kurumları, kılık kıyafet gibi mekansal, kurumsal ve görüntüsel bu değişim zamanla yaşayış biçimleri, gelenek görenekler, zevk ve inanç anlayışını da etkilemeye başlamıştır. Öncelikli olarak kurumsal alanlarda düşünülen batılılaşma sonrasında bu çizgide kalmayıp sosyal ve kültürel olarak da Osmanlı İmparatorluğu'nu ardından da Türkiye Cumhuriyeti'ni etkilemiştir. Birçok sanat dalında olduğu gibi belki hepsinden daha da fazla olarak müzik de bu değişimden payını almıştır. Hiçbir alt yapısı yokken Batı müziğine kazandırılan bu resmîyet Cumhuriyet döneminde kızılsacak olan Batı müziği-Türk müziği münakaşalarına da zemin hazırlamıştır.

II. Meşrutiyet'ten sonra musiki konak, yalı, tekke gibi kapalı ortamlardan sıyrılıp konser salonlarına taşınmaya başlanmıştır. Fonograf ve gramfonun da çoğalması ile halkın musikiyle yakınlaşma imkânları çoğalmıştır. Bakıldığında çok geniş bir yelpazede farklı müzik türleri aynı farklılıktaki dinleyiciye ulaşmıştır. Klasik fasıl musikilerinden şarkılara, eğlenceli oyun müziklerine senfonik orkestra musikisine farklı zevklere seslenebilen bir piyasa oluşmuştur. 19. yüzyılda hafif şarkılar, köçekçeler, Rumeli türküleri belki bu konuma konulabilirken; artık 20. yüzyılın ilk çeyreğinde tamamen ticaret ve kazanç amaçlı bestelenmiş piyasa şarkıları ortaya çıkacaktır. Genel icra tarzını da etkileyen bu piyasa ile asıl deformasyon başlamış belki de ileride yasaklanma sürecine girecek olan Türk müziği için nedenler oluşmaya başlamıştır.

Osmanlı'nın batılılaşma çabalarıyla başlayan ve günümüz Türkiye'sine kadar devam eden ve modernleşme olarak adlandırılan süreç çoğu alanda olduğu gibi müzikte de bazı ikilemleri meydana getirmiştir. Toplum içerisinde giderek belirginleşen modern-geleneksel ayrımı müzikte ise alafranga-alaturka kavgası halini almıştır. Yıllardan beri süregelen bu kavganın 'Masumiyet Müzesi'ndeki yansımalarına bakılacak olursa bu anlamda keskin ayrımlarla karşılaşırız. Zengin ve fakir tıpkı doğu ile batı gibi tüm farklılıklarıyla betimlenir ve aralarında bitmek bilmeyen bir gerilim vardır. Bir tarafta romanın başkahramanı olan Kemal Basmacı Nişantaşı'nda oturur, zengin ve seçkin bir aileye mensuptur ve sosyal çevresi kendi gibi seçkin ailelerden, arkadaşlardan oluşmaktadır. Kemal'in nişanlısı Sibel ve ikisinin de yakın arkadaşları olan Zaim, Mehmet, Nurcihan gibi karakterleri burada ele alabiliriz. Tüm bu karakterlerin bulunduğu ortak nokta; varlıklı ve bir nebze olsun modernleşebilmiş ailelerde yetişmeleri, okumuş ve Avrupa görmüş olmalarıdır. Kemal, önceleri zamanın çoğunu nişanlısı ve tüm bu arkadaşlarıyla elit lokantalarda yemek yiyerek, geceleri buluşup gezintilere çıkarak, beraber piknik, tatil, nişan organizasyonları yaparak geçirir. Bu seçkinler sınıfının müzik tercihlerine yakından bakabilmek için Kemal ile Sibel'in Hilton Otel'inde gerçekleşen

nişan törenini ele alabiliriz. Nişana gelen ailelerin zenginliği, nişanda sunulan içkiler kadar tören boyunca çalan müzikler de her iki ailenin incelikle düşündüğü önemli ayrıntılardandır. Gümüş Yapraklar Orkestrası konuklara kimi zaman kendi besteleri olan “Mutluluk”u (Masumiyet Müzesi, s.115) kimi zaman “It’s Now or Never uyarlaması olan Boğazda Bir Akşam’ı” (Masumiyet Müzesi, s.106) çalarak eşlik etmektedir. Çiftler, tango müziğiyle dans ediyor derken daha romantik, daha ağdalı bir müzik parçası başlamaktadır (Masumiyet Müzesi, s.127). Ufak aralardan sonra gençlerin daha çok dans edebilmeleri, tanışıp kaynaşabilmeleri için yine müzik devreye girmekte ve Gümüş Yapraklar bu sefer “O Yazdan Bir Hatıra”yı seslendirmektedir (Masumiyet Müzesi, s.132).

Kemal ve Sibel’in şatafatlı nişan töreninden başka birlikte sık sık gittikleri barları ve buralarda hâkim olan müzik anlayışını da inceleyebiliriz. Sıradan bir günde gittikleri barda Peppino di Capri’nin “Melankoli” adlı parçası eşliğinde dans etmektedirler (Masumiyet Müzesi, s.152). Yine başka bir gün gittiklerinde ise “Güller ve Dudaklar” çalmaktadır ve müziğe yine dans ederek katılmaktadırlar (Masumiyet Müzesi, s.166). Nişanlı çiftimizin düzenledikleri yaz sonu partisinde Sergeant Pepper ve Simon and Garfunkel’in plakları çalmaktadır (Masumiyet Müzesi, s.177). Kemal arkadaşlarıyla buluştuğu gece kulübünde çoğu İtalyan ve Fransız şarkılarından çalıntı Türkçe pop parçaları dinlemektedir (Masumiyet Müzesi, s.290). Böylece tüm bu parçaları birleştirdiğimizde 1970’lerde bir nevi burjuvalaşmaya başlamış kesimin müzik zevklerinin de burjuvalaştığını okuyabiliriz.

Ancak, Kemal bu çevreden büsbütün farklı bir kadına âşık olduğu zaman mensubu olduğu sınıfın içinde barındırdığı tüm çelişkileri kavramaktadır. Kemal’in ailesi de Paris’te okumuş nişanlısı Sibel de diğer tüm arkadaşları da aslında geleneği sadece batılı ya da Avrupalı gibi olabilmek için reddetmektedir. Kemal’e göre, böyle bir modernlik anlayışı samimiyetsiz ve taklitçilikten öteye gidemeyecek olan bir “gibi olma” çabasından ibarettir. Avrupalı gibi olmak isteyen kadınlar, Avrupalı gibi film çekenler, Avrupa tarzı lokantalar, batılı yenilikler, uygar kurumlar gibi ifadelerle çevresindeki herkesi ve her şeyi eleştirmeye ve bu çevreden yavaş yavaş uzaklaşmaya başlamaktadır. Nişantaşı’ndan uzaklaşırken Çukurcuma’ya yaklaşır. Burada dokuz sene vakit geçirdiği Füsün’un ailesi içine doğduğu aileden bambaşkadır. Bu bambaşkalık kendini müzikte de göstermektedir. Füsün’un babası tam bir alaturka tutkunudur. Gazinoya gitmekten, Müzeyyen Senar’ı dinlemekten çok keyif aldığı için Kemal çoğu zaman aileyi gazinoya götürmekte ve buradaki eğlencelerine eşlik etmektedir. Lokantalarında küçük fasıl heyetleri ve alaturka şarkıcılar daha çok Tarabya’da olduğundan akşam gezmeleri genellikle Boğaz’a olmaktadır. Füsün’un babası Tarık Bey bir gece Mücevher Gazinosu’ndan gelen alaturka müziği ve eski şarkıları dikkatle ve keyifle dinlemek-

tedir (Masumiyet Müzesi, s.319). Eve dönüş yolunda radyoda çalan Gültekin Çeki'nin "Eski Dostlar"ını söylemektedir (Masumiyet Müzesi, s.322). Başka bir gün ise yine Mücevher Gazinosu'nda Selahattin Pınar'ın "Nereden Sevdim O Zalim Kadını"na eşlik etmektedir (Masumiyet Müzesi, s.324). Hep birlikte Maksim Gazinosu'na gittiklerinde sahneye Müzeyyen Senar çıkar ve "Benzemez Kimse Sana"yı nakaratlarına eşlik ederek dinlerler (Masumiyet Müzesi, s.412).

Kemal'in ailesi ile Füsün'un ailesi arasındaki sınıf farkını kitap boyunca bahsedilen hemen her konuda açıklıkla görebiliriz. Bu farklar müzik tercihlerinde de kendini açıkça belli eder ve en başında belirttiğimiz alaturka-alaf-ranga kavgası burada başlamaktadır. Müzikteki bu gerilim kitapta Sibel'in çok yakın arkadaşı olan Nurcihan'dan gazinolara gidip eski şarkıları, fasıl heyetlerini dinlediği, bir zamanlar radyoda okumuş yetmişlik, seksenlik şarkıcıları bulup onlarla arkadaşlık ettiği için (Masumiyet Müzesi, s.299-300) uzaklaşmasıyla daha belirgin hale gelmektedir. Sibel çocukluktan tanıdığı, Paris'te okurken sürdürdüğü hayatı yakından bildiği en yakın arkadaşı Nurcihan'a Maksim Gazinosu'nda Müzeyyen Senar'ı dinlemeyi yakıştıramadığından onu fazla alaturka olmakla eleştirir ve hatta küçümseyerek iletişimlerini seyrekleştirir.

Böylelikle Masumiyet Müzesi'nde bir yandan Batılı olmaya çalışan müzik anlayışının diğer yandan Doğulu olmanın getirdiği doğallıkla benimsenen bir anlayışın iç içe ancak zaman zaman çatışma halinde ilerlediğini ifade edebiliriz. Burada bizlere düşen 1970'lerden bugüne çatışarak gelmiş bu iç içeliği artık bir zenginlik olarak kabul etmektir. Ne kendimizi sınırlayarak dışarıdan gelen her türlü etkiye kapatmamız doğru olur ne de tamamen Batının kalıplarına uyarak ortaya çıkaracağımız bir müzik anlayışını benimsemek. Bu; bizi biz yaparı unutmamak aynı zamanda yeni olanı dışlamamak anlamına gelir ve her iki anlayışı da bir değer olarak kabul edip aynı potada eritebilmek yeteneği ile kendiliğinden oluşacak bir tavidir. Değerlendirmemizi şu soruyla bitirebiliriz. Bir yandan Peppino di Capri dinlerken diğer yandan Müzeyyen Senar dinleyebilmemiz neden mümkün olmasın? Asıl modernliği, çağdaşlığı bunu başararsak elde edebilir ve sürdürebiliriz.

Kaynakça

- Demir, Fethi, (2011), "Orhan Pamuk'un Romancılık Serüveninde Yeni Bir Durak: Tematik Romanlar", Turkish Studies, Volume 6/1, Winter 2011.
- Pamuk, Orhan (2020), Masumiyet Müzesi, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları.
- Solmaz, Metin (1999), "Türkiye'de Müzik Hayatı: Başarısız Projeler Cenneti", Cumhuriyetin Sesleri, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları.